

Terugblik ICOM 2019 Conference

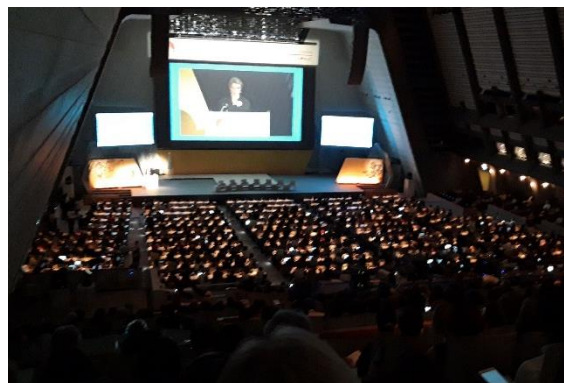
1 – 7 september 2019, Kyoto, Japan
Arja van Veldhuizen

Museums as cultural hubs: the future of tradition

Deze General Conference, gehouden in het Kyoto International Conference Centre, is de grootste ooit, met 4690 deelnemers uit 120 landen. Daaronder zo'n 70 Nederlanders. Ondanks deze aantallen is alles goed verzorgd en loopt het organisatorisch op rolletjes. Ik vind het knap, je zal toch zo'n massa binnen pakweg een half uur lunch moeten serveren...

Het thema van een general conference is altijd superbreed. Ik merk dat de discussies over de nieuwe museumdefinitie de interpretatie kleuren: het 'cultural hub'-thema wordt in de richting getrokken van grote vragen over de rol van musea in wereldwijde maatschappelijke thema's als klimaat (sustainability), het bezweren van onrecht en conflicten, vormen van ongelijkheid etc. Er is veel aandacht voor het activistische museum / 'museums are not neutral'.

De foyer en de openingsceremonie

Tijdens de openingsceremonie verrast kroonprins Akishino alle aanwezigen met de meest inhoudelijke speech van alle officials. Daarin benadrukt hij het belang van musea en illustreert dat met een persoonlijk verhaal over hoe hij profiteerde van de collectie en kennis van Naturalis in Leiden tijdens zijn studietijd in Londen. Hij prijst musea als hoeders van deze rijkdom. Een opvallend geluid in een conferentie waarbij de nadruk verder nogal op de publiekscant van het museum ligt.

Zo'n conferentieweek is heel intensief. Ik ben naar een aantal plenaire sessies geweest, daarnaast heb ik mij vooral gericht op het programma van CECA, het comité voor educatie/publieksbereik. Voor dit verslag pik ik er een aantal zaken uit, die mogelijk ook interessant zijn voor collega's in Nederland.

Musea en duurzaamheid

'Curating sustainable futures through museums' is de titel van de plenaire sessie van 2 september. Musea kunnen bijdragen 'to heal the world' volgens Sarah Sutton (VS). Musea kunnen vooral werken aan nummer 13 en 17 van de wereldwijde sustainable goals. Zij vindt het bijzondere aan musea dat ze in één instelling zowel de kennis als de professionaliteit om die te delen (o.a. educatoren) in huis hebben.

Cecila Lam uit Hong Kong (van een universiteitsmuseum) ziet dat musea op drie manieren kunnen bijdragen aan klimaatverandering:

1. Tentoonstellingen: laten zien van de verwoestende effecten van de huidige situatie en van positieve voorbeelden van acties die effect hebben.
2. Community projects: mensen betrekken in speciale projecten voor bepaalde doelgroepen gericht op duurzaamheid.
3. Public action projects. Ze noemt een soort spel voor voortgezet onderwijs om minder afval te produceren.

Andere sprekers wijzen ook op de eigen klimaat-voetafdruk van het museum: hoe kun je die verbeteren?

Musea en Health & wellbeing

In het CECA-programma is een sessie gewijd aan de manieren waarop musea kunnen bijdragen aan gezondheid. Naar de invloed van kunst op de fysieke gezondheid blijkt al zo'n 30 jaar onderzoek gedaan te worden, maar de invloed op de mentale gezondheid is een nog relatief nieuw thema. Recent onderzoek toont overigens dat één en ander samenhangt: 'Art trips' voor ouderen scoren niet alleen positief op hun geestelijke gesteldheid, maar ze blijken er ook aantoonbaar fysiek door vooruit te gaan. Het sociale contact geeft positieve energie die zich uit op alle niveaus van welbevinden. Volgens de onderzoeker is dit terug te voeren op emoties: kunst doet iets met iemands emotionele gesteldheid en dat werkt positief uit.

In het onderzoek van Anne-Marie Émond van de Université de Montreal zijn 65+-ers op detailniveau gevolgd tijdens hun museumbezoek. Zij blijken tijdens het kijken naar kunst een afwisseling van consonanten en dissonanten te ervaren: dingen die hun kennis / mening bevestigen en die daarmee botsen. Dat zet ze aan het denken, en na een tijdje komt de bezoeker in een fase van zelfbewustzijn: de kunst wordt een vehikel om bij jezelf te komen. Bezoekers ervaren het als 'self-care'. Anne-Marie constateert daarom dat musea geschikt zijn als 'self-care environment'.

De meeste sprekers komen uit Canada, waar 'Art on prescription' beleid is geworden. Artsen kunnen museumbezoek voorschrijven en kosten worden vergoed. Dit is anders in het Verenigd Koninkrijk; daar zijn ook veel musea bezig met health & wellbeing, maar spreekt men over 'social prescribing'. Dat is vrijblijvender. Het idee op zich is goed ontvangen, maar nog niet veel toegepast en zorgt nog niet voor inkomsten in musea.

De sprekers komen met prachtige voorbeelden, maar ze hameren er zonder uitzondering op om onderzoek te blijven doen. Ze worden steeds weer gevraagd naar 'harde bewijzen'. Meer robuuste data zijn dus nodig om te bereiken dat museuminitiatieven in de health & well being-sfeer duurzaam ingepland worden. Nu is het te afhankelijk van projectsubsidies. Ook de artsen in Canada die nu museumbezoek kunnen voorschrijven moet je blijven overtuigen met bewijzen.

Nathalie Bondil uit Canada vergelijkt de huidige scepsis over de relatie tussen musea en welzijn met de gangbare attitude van honderd jaar geleden ten opzichte van sport: het is nu moeilijk voor te stellen dat men toen in twijfel trok dat sporten gezond was. Misschien geldt dat over een eeuw ook voor museumbezoek?

De jonge Junko Anso uit Japan houdt een krachtig betoog op basis van wat zij heeft ervaren bij de opzet en uitvoering van inclusieprojecten. Ten eerste vindt ze dat we het thema breder moeten trekken dan kunst(musea) – waar nu de nadruk op ligt. Zelf heeft ze positieve ervaringen in natuurhistorische /science musea. Ze geeft nu als zzp-er trainingen hoe je je museumprogramma inclusiever maakt, maar hoort regelmatig van deelnemers: 'Jouw suggesties zijn echt geweldig, MAAR in mijn museum.....'. Er is altijd wel een barrière in de praktijk. Ze constateert dat deze collega's aanlopen tegen drie typen 'muren':

1. 'Bosses':
De directie of je leidinggevende begrijpt de waarde van inclusie niet, maar denkt alleen aan aantallen en heeft geen fiducia in inclusie omdat het voor kleine doelgroepen is.
Reactie Junko: laat de effecten zien, kom met bewijs.
2. Geld (menskracht):
Kost teveel en we hebben de mensen niet hiervoor.
Reactie Junko: onzin, want ook met kleine budgetten kun je al iets doen.
3. (Eigen) angst:
Educatoren zijn bang om projecten te starten die mogelijk niet werken, ze willen zeker zijn van hun zaak.
Reactie Junko: wees niet bang! Het gaat niet alleen om de uitkomst, ook om het proces ernaartoe.

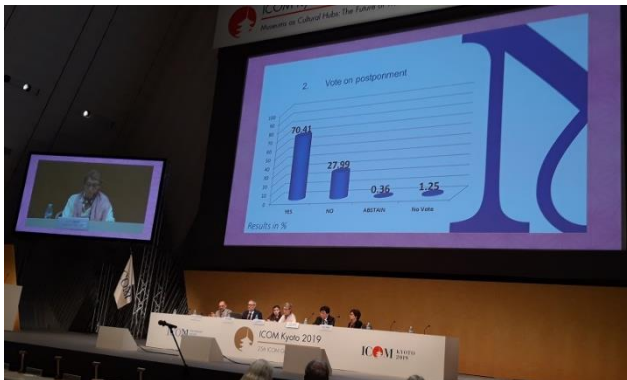
De nieuwe museumdefinitie

Het thema van de museumdefinitie popt op vele manieren op in presentaties en in de wandelgangen. In de plenaire sessie van 3 september komen de leden van het ICOM Standing committee on the Museum Definition, Prospects and Potentials aan het woord. Elk van hen belicht de door hen voorgestelde nieuwe definitie vanuit een andere kant. Richard West komt met de daarna veel geciteerde uitspraak over wat musea zouden moeten zijn: 'safe places for unsafe ideas'. Die spreekt mij direct aan.

George Abungo spreekt over de machtspositie van musea, die zelf zijn voortgekomen uit oude machtsevenwichten gebaseerd op witte overheersing en kolonialisme. Musea hebben een grote stem in wat de waarde van erfgoed is en hebben dus macht. Ze kunnen daarom helemaal niet neutraal zijn. Nog altijd is in de museumwereld de westerse curatoriale blik dominant. Zolang een museumdefinitie daar ruimte voor laat, is het volgens Abungo nodig om die aan te passen.

Margaret Anderson kijkt vanuit social inclusion. Net als toen de oude definitie werd opgesteld in 1974 zijn musea zijn nog altijd krachtige 'storytellers'. Ze stellen zich echter steeds vaker de vraag: 'WIE schrijft de verhalen? Wiens stemmen mogen we horen?'. Anderson ziet veel verschil tussen musea, maar de trend is om meer inclusief te werken, vanuit multiple narratives en met oog voor conflicting narratives.

Lauran Bonilla ziet hoe museummedewerkers zich voortdurend uit de naad werken en multy tasken om zoveel mogelijk gedaan te krijgen. Dat is al zoveel werk. Toch is het belangrijk om verder te gaan en ook in de ingewikkelde wereld van nu te stappen. Voor haar ondersteunt de nieuwe definitie haar ideaal van een museum dat bijdraagt aan een betere wereld. Ze voegt toe dat musea wel goed uit moeten leggen wat ze aan het doen zijn en benadrukt in dat verband het belang van goede educatie.

Tijdens de ICOM Extraordinary General Assembly, rechts de CECA tafel

Uiteindelijk is het zover: op 7 september om 9.30 uur start de Extraordinary General Assembly waarin wordt besloten over de nieuwe definitie. Dat is een bizarre ervaring. Er is een uur voor uitgetrokken, maar het duurt tot halverwege de middag. Ik zit ergens bovenin de stampvolle zaal, totdat ik een lawine aan berichtjes binnenkrijg op mijn telefoon omdat ik beneden hoor te zitten met een stemkastje om voor CECA te stemmen. Verrassing! (meestal zitten tijdens General Assemblies alleen voorzitters en secretarissen in de bankjes achter de naambordjes).

Alleen al over een test met de stemkastjes doen we drie kwartier en voorzitter Suay Aksoy slaagt erin om de verwarring compleet te maken door meermalen onduidelijk en ook fout te formuleren wie op

welk moment waarvoor moesten stemmen. Het is hilarisch – maar duurt daardoor ook erg lang. Het interessante deel is als diverse nationale en internationale comités hun mening geven over de nieuwe definitie en/of de procedure. Wat mij opvalt is dat eigenlijk iedereen toe wil naar een nieuwe definitie. Alleen is er veel weerstand tegen de gang van zaken. Een deel is tegen de nieuwe definitie in huidige vorm. Mijn eigen comité CECA mist bijvoorbeeld in de nieuwe tekst wat musea de bezoekers/ gebruikers brengen. Het woord ‘educatie’ wordt er niet in genoemd, terwijl musea educatie (in brede zin van ‘making visitors/users grow’) diep in de genen hebben. Een flink deel wil langer stilstaan bij de consequenties, omdat ze de nieuwe omschrijving niet hanteerbaar achten als definitie, maar het eerder een mission statement, een visie vinden. Een flink deel van de aanwezigen voelt zich belemmerd doordat ze de nieuwe definitie niet hebben kunnen voorleggen aan hun achterban, omdat die te kort voor de conferentie, in vakantietijd, is gepubliceerd. Ook verwachtten sommigen meerdere opties in plaats van één.

ICOM België constateert dat er deze week een valse polarisatie is ontstaan, waarbij voor- en tegenstanders onnodig tegenover elkaar komen te staan. Ze pleiten voor een constructieve dialoog, omdat de meningen in werkelijkheid veel genuanceerder zijn.

Uiteindelijk overwint de behoefte om meer tijd te nemen om de discussie te voeren. Het uitstel van de beslissing wordt door ruim 70% gesteund. Zelf vind ik dat ook de meest logische vervolgstap en ik vind het jammer dat dit in de Nederlandse media als overwinning van het conservatisme, als ‘verlies’ is gepresenteerd.

Ter inspiratie - selectie uit de andere onderdelen van de conferentie

Hierbij een greep uit de vele presentaties, met zaken die mij aan het denken zetten en die mogelijk interessant zijn voor Nederlandse collega's. Ik breng je graag in contact met de betrokken sprekers.

- In de joined session op 2 september van CECA en ICOFOM gaat het over ‘cultural action’. Colette Dufresne start vanuit de basisbehoefte van de mens om te leren en van de maatschappij om burgers te vormen zodat zij in staat zijn om in die maatschappij te functioneren. Musea zijn vanuit die basisbehoeften ontstaan, ze zijn daarom in de grond educatief. In musea gaat het leren vaak in een vrije dimensie: iedereen is vrij om te leren wat hij/zij wil, ten behoeve van persoonlijke ontwikkeling. Het begrip ‘Cultural Action’ wordt door alle sprekers in verband gebracht met dit informele leren, waar musea toe uitnodigen (dit sluit overigens naadloos aan bij mijn eigen presentatie in 2018 over het CECA vocabulary project). Gelinkt aan de discussie over de museumdefinitie verwijst Bruno Brulon naar het gedachtegoed van Paulo Freire uit Brazilië. Freire pleitte voor het betrekken van communities. Maar hij mocht destijds van het militaire regime niet vrijuit spreken. Tijdens de 2013 General Conference in Rio kan ik me herinneren dat Freire voortdurend ter sprake kwam als inspiratiebron voor musea. In een bijzin voegt Brulon toe dat het op dit moment verboden is om Freire te behandelen op Braziliaanse universiteiten. Ik schrik daarvan.
- De joined session van ICOM Nederland, ICOM Japan, Demhist en Exarc op 4 september trekt een klein maar fijn gezelschap. Boeiend om de verhalen over Deshima en Siebold vanuit zowel Nederlandse als Japanse zijde te horen. De verhalen over aan bepaalde landen gewijde themaparken in Japan vind ik intrigerend, ook vanwege de transformaties die beide ‘Hollandse’ parken hebben ondergaan door de jaren. Ik krijg de indruk dat het niet eenvoudig is om een ‘hub’-functie te verenigen met het financieel overleven van zo'n park. Hoofdspreker Gail Lord moet ik missen omdat ik parallel een sessie ga voorzitten.
- Tijdens de Market of Ideas op 4 september introduceert Payanchana Cholsaranon van Museum Siam in Thailand een nieuw woord: *Sandboxification*. Volgens haar is ‘sandboxification’ van museumeducatie nodig om de jongere generaties aan te spreken. De metafoor van de zandbak haalt ze uit de wereld van game design, het staat voor het open verkennen van musea, zoals je speelt in een

zandbak. Je bepaalt je eigen aanpak, vanuit eigen motivatie, spontaan, ondergedompeld en met plezier. En dat werkt het beste als de kaders helder en begrensd zijn, zoals in een zandbak.

- Charlène Bélanger uit Montreal Museum of Fine Arts vertelt in dezelfde sessie over het onlangs geopende '[Digital Mediation Innovation Laboratory](#)', direct aansluitend op een thema waar ik in 2019 voor het LKCA mee bezig ben geweest. Dit lab is een open ruimte waarin publiek, (inhoudelijke) onderzoekers, tech-bedrijven en musea samenwerken en in co-creatie komen tot nieuwe vormen van digitale toepassingen in een museumcontext. De aanleiding is dat musea vaak zelf de kennis niet in huis hebben om op niveau tot technologische innovaties te komen en dat tech-producers vooral zichzelf verkopen, zonder voldoende feeling voor de museumcontext. Daardoor slaan musea nogal eens de plank mis bij het laten maken van (vaak dure) digitale toepassingen. Bovendien blijft er vaak weinig geld over voor goede evaluatie, onderhoud en evt. aanpassingen.

Het lab moet de krachten bundelen om te komen tot innovatie en tot producten die echt werken en blijven werken. Het is gesubsidieerd door de overheid, het netwerk van Québec en Canadese musea is betrokken. Charlène hoopt dat het lab ook gaat bijdragen aan een nieuwe 'social role' van musea, namelijk die van catalysator van innovaties.

- Juliëte Fritsch schetst de plannen voor de in 2023 te openen nieuwbouw van het Natural History Museum (NHM) in Kopenhagen. Dit geeft de unieke kans om alles anders te doen. De plannen gaan uit van samenwerking/co-creatie. Uit peilingen onder publiek werd duidelijk dat angst voor klimaatverandering sterk speelt en dat dit mensen verlamt om tot actie te komen. Het museum wil laten zien wat je wèl kunt doen. Mede daarom zal het nieuwe gebouw zo duurzaam mogelijk zijn - onder het motto 'practice what you preach'. Het boek 'The Activist Museum' lag op tafel bij de interne discussies. Het NHM is tot de conclusie gekomen dat musea primair plaatsen zijn van sociale interactie, maar tegelijk gebaseerd zijn op robuuste kennis en wetenschap. Juist die combinatie maakt hen 'third spaces', neutrale plekken.

Presentatie leerlingen tijdens off site meeting in Wakayama

- In het CECA-programma zit een off-site meeting naar Wakayama, een kleinere stad aan de kust ten zuiden van Osaka. De lokale museumcollega's bezorgen ons een fantastische dag. Voor dit verslag pik ik er presentaties uit van jongeren van twee voortgezet onderwijs scholen over klimaateducatie en de rol van musea hierin.

Wakayama was gastlocatie voor World Tsunami Awareness Day 2018. High school studenten vertellen over de internationale uitwisseling met jongeren uit andere tsunami-landen. Later vertellen ca. 14 jarigen dat ze ieder jaar op World Tsunami Awareness Day met hun school een erfgoedproject doen, waarin ze vroegere rampen bestuderen en kijken wat ze daaruit kunnen leren. Ze leggen uit dat men in Japan meestal niet spreekt over nare ervaringen in het verleden, maar zij vinden dat ze er recht op hebben om te leren van eerdere rampen. Zo hebben ze vorig jaar samen een 19^e eeuwse dagboek gelezen van een toen 12-jarige die een aardbeving + tsunami meemaakte. Ze waren sterk onder de indruk. Alinea voor alinea hebben ze het dagboek in groepjes getekend en samengebracht in een animatiefilmpje. Ze vertellen ons dat lessen over wat te doen bij aardbevingen, tsunami's, branden en vulkaanuitbarstingen heel belangrijk zijn op school. Na afloop praten ze één op één met ons (opdracht om Engels te oefenen). We horen dat ze zelf aardbevingen hebben meegemaakt, ze weten ook precies wat ze moeten doen. Ze vragen ons hoe dat in Nederland is, want met zo'n land onder water zullen wij op school toch ook veel 'wat te doen als...'lessen hebben, toch? Tsja...

Pre-conference workshop

Mijn eigen inbreng:

Samen met Angela Manders verzorg ik de CECA Pre-conference Workshop *#It's complicated: how to cope with multiple narratives in the museum*, op zondagochtend 1 september in het National Museum of Modern Art, Kyoto, Japan. Bij de voorbereiding was ook onze Britse collega Jenny Pistella betrokken, maar zij kon de reis naar Kyoto niet voor elkaar krijgen.

Het thema is direct gerelateerd aan het Erfgoedwijsheid/Emotienetwerken-onderzoek van Hester Dibbits, Marlous Willemsen c.s. en het is voor ons best spannend om dit te verwerken tot een goede workshop in een internationale setting. De workshop trekt 26 personen uit 12 landen (België, Duitsland, Finland, Israël, Japan, Litouwen, Nederland, Qatar, Servië, Zwitserland, Taiwan, USA). Het wordt een zeer levendige sessie, met bijzondere inbreng vanuit zulke verschillende landen.

Terug in Nederland schrijven we een reflectie voor het CECA-bestuur. Daarin concluderen we dat het doel is bereikt om bewustwording te creëren van de mechanismen die bepalen wat erfgoed is en wat je ermee kunt in musea/museumeducatie. In de workshop hebben we ook expliciet stilgestaan bij het dilemma dat een erfgoedwijze benadering vraagt om gelaagdheid en veelstemmigheid, terwijl bezoekers/gebruikers niet altijd zitten te wachten op een aanpak die dingen maar ingewikkeld maakt – verwijzend naar de titel van de workshop.

Op 31 augustus is mijn laatste vergaderdag als CECA-bestuurslid. Als één van de vijf voting members voor CECA breng ik mijn stem uit voor de Executive Board en in de ICOM General Assembly. In de CECA ledenvergadering presenteer ik o.a. de uitkomsten van de CECA Elections, die ik als 'head of elections' heb gecoördineerd – altijd een hele klus! Tijdens deze vergadering treed ik ook af als bestuurslid van CECA, na 15 jaar in functie als gekozen of 'co-opted' board member in diverse functies.

Op 4 september zit ik de Market of Ideas voor. Mijn favoriete sessie, met een reeks 7-minuten presentaties achter elkaar, waaronder Nederlandse inbreng van Annemies Broekgaarden.

Ledenvergadering CECA, aftreden als bestuurslid, met verrassingsmoment van Frederike en Angela

CECA-zaken:

- Tijdens de CECA General Assembly is het nieuwe bestuur geïnstalleerd, en met Angela Manders is er opnieuw een Nederlander in de CECA-Board.
- Herman Tibosch is één van de vijf winnaars van de CECA-Best Practice award, voor het project digitale scheurkalender. Tijdens de conferentie presenteerde hij het project, maar zijn tekst is nu ook voor iedereen te vinden in de gratis downloadbare publicatie. Zie bij de links hieronder.

Tips: verwijzingen / links

Downloadbare Publicaties:

- De abstracts en biografieën van alle presentaties in het CECA-deel van het conferentieprogramma zijn terug te vinden op <https://hakubutsukan.wixsite.com/ceca>
- [Culture and local development, maximising the impact – guide for local governments](#) (met daarin voorbeeld van 'Art therapist in the museum').
- Culture, health and wellbeing Alliance – website whatworkswellbeing.org
- Best practice 8

Tijdens de conferentie presenteerden de winnaars van de Best Practice award 2019 hun projecten. Hun projecten zijn voor iedereen terug te vinden in het Best Practice 8 book, te downloaden op de (nieuwe) [CECA website](#) (even naar beneden scrollen).

Eén van de winnaars is Herman Tibosch van het Kröller Müller museum voor het project digitale scheurkalender. Zie p. 76-83 in de publicatie.

Arja, 13 01 20

arjavanveldhuizen@gmail.com

Links uitreiking Best Practice Awards, met o.a. Herman Tibosch (tijdens excursiedag), rechts nieuwe CECA-bestuur, met Angela Manders op de achterste rij, 2^e van rechts